

Hollanda'da Uygulanan Bir Yazma Eğitimi Yöntemi ve Örnekleri

Beşir GÖĞÜŞ (*)

1983 yılı aralık ayı içinde, Hollanda'nın Utrecht Üniversitesi öncülüğü ile yapılan «Uluslararası Anadili Eğitim Konferansı»ında (1), bir yazma eğitimi yöntemi ve uygulaması da açıklandı. Okuyacağınız bu yazı, söz konusu yazma yöntemi ve uygulaması üzerine konferansta verilen bilgilerden, yazma uygulamaları sırasında alınıp konferans üyelerine gösterilen filminden, yöntemin amaç ve uygulanışını anlatan bir rapordan edinilmiş bilgilere dayanılarak hazırlanmıştır.

Açıklayacağımız yazma eğitimi yöntemine, «Yazmaya Doğrudan Yaklaşım (Writing-A Direct Approach)» denmiştir. Yöntemin projesi, 1976'da, Hollanda'nın «Program Geliştirme Ulusal Kurumu» kılavuzluğunda çalışan «Anadili Eğitimi Çağdaştırma Komitesi»nce hazırlanmıştır. Projenin amacı, bizim ortaokullar (lower secondary school) düzeyindeki okullarda yazma (composition) eğitimidir. Girişimin nedeni ise, yazma eğitimi ile varılan sonucun yetersizliği, çocuklarda yazmaya karşı isteksizlik ve korkudur.

Yazma yeteneğinin yeterince gelişmemesi, öğrencide yazmaya isteksizlik ve korku, anadili eğitiminde bizim de başlıca sorunlarımızdandır. Bu nedenle, söz konusu edeceğimiz yöntem ve uygulamanın meslektaşlarımıza yararlı olacağını umarız.

Yazma eğitiminin iyi bir sonuç vermesi için, «yazma'nın ne olduğunu belirlemek gerekirdi. Nitekim, Hollanda'da bu denemeyi yapanlar, önce, «Yazma, kalemi kâğıt üzerinde yürütmekten daha ileri bir şeydir demişler. Yazma, bir kimsenin düşündüğünü, yaşadığını, bilgisini, duygusunu anlatmasıdır; anlatmak istediklerini bir sıraya koymasıdır. Yazma, öğrenmenin de başlıca yardımcısıdır. Yazı, okunmak için yazılır.» Bu son cümle üzerinde biraz durmak gerekir: Denemeyi yapanlar, deneme konusu olan, başka deyişle ortaokul düzeyindeki çocukların yazma'nın yararına inanmadı klarını saptamışlar. Bu «inançsızlık» ise, doğal olarak «önem-

(*) Eğitimci, Yazar,

semezliği, özensizliği» doğurmaktadır. Bu durumda, «yazma zevki» de oluşmamakta, zorla yazdırıldığı için, «yazma korkusu» doğmaktadır. İşte önce yapılacak iş, öğrencileri yararlı ve zevk alacakları konulara yönelterek, yazmanın yararına ve kendi güçlerine inandırmak olmalıdır.

«Yazma, okullarda birçok yönlerde_n biçimsel (formal) bir eylemdir, diyorlar. Bu ise kendi başına bir yazma güçlüğüdür.» Biçimsel eylem» terimi, burada, kimi yazma kurallarını öğrenip uygulamak anlamına gelmektedir, bu ise gerçekten sıkıcı ve yararlı olmayan bir çalışmadır. Yazmada başarının temeli, öğrencinin yazmak isteğidir; bu da, konusunu, öğrencinin kendisinin seçmesi ile sağlanır. Öğrenci, yazma konusunu kendi seçmelidir; çünkü onun seçeceği konu, kendi yaşantıları, gözlemleri, anıları, bilgileri, düşünceleri ve duyguları ile beslenip gelişir. İşte «Yazmaya Doğrudan Yaklaşım» teriminden anlaşılması gereken de budur. Konuyu öğretmenin vermesi, «Doğrudan» değil, «Dolaylı» bir yaklaşımdır; bu ise bir zorlama, yükleme (imposition) dir ki, öğrenciye yabancı olan konular niteliği taşımaktadır. Çünkü o konuda öğrencinin yazacak izlenimi, bilgisi, duygusu azdır, ya da yoktur. Öğretmen asıl, öğrencinin kendi izlenimlerinin zengin olduğu bir konuyu seçmekte ona kılavuzluk etmelidir.

Öğretmenin yardımcılığı önce, belki önemsenmez ama, kendisinin de yazmayı sevmesi ile başlar. Bugün toplumda ortaya çıkmış olan artistler, yazarlar, toplum hareketlerinin liderleri yanında örnek ve öncü olma niteliği zayıflamış olsa bile, öğretmen gene de bir kılavuz ve örnektir. Öğretmenin kendisinin de yazmayı bilmesi, herhangi bir türde sanat ve bilim yazıları yayınlaması, onun kılavuzluk niteliğine güven uyandırır. Hele öğrencisi, onun yazılarından bir bilgi ya da zevk alıyorsa, yazının yukarıda belirttiğimiz «okunmak ve yararlanılmak için yazıldığı» niteliğini de ortaya koymuş olur.

Öğrencide yazma isteği ve zevki uyanmasında, sınıfta yaratılacak havanın büyük etkisi vardır; sınıfta adeta bir seferberlik havası yaratılmalıdır. Herkes yazmaya yöneltilmiş bulunursa, yazma korkusu kaybolur. Bu hava günlük yaşam içinde yaratılabilir: Yaşanmış, heyecan duyulmuş bir olayın, kazanın öykülenmesi; okunmuş bir yazıya duyulan tepkinin saptanması; dinlenen bir haberin uyandırdığı sevinç ya da üzüntünün belirtilmesi; bir yardım ya da armağan için teşekkür mektubu yazılması; bir ihtiyaç için bir devlet makamına dilekçe yazılması... İşte bunlar, günlük

yaşamdan çıkabilecek yazma etkinlikleridir. Yazma isteği duyurmak, anadilinin başka etkinliklerine de bağlanabilir; özellikle okuma ve konuşma, bu alanda çok verimli birer temel oluşturur.

Yazmaya bu türlü yöneltme, çocuğa ihtiyaç duyurmadan, tepeden inme verilen bir konu üzerinde yazılan bir ödevden daha çok başarılı sonuca varır. Yazma etkinliğine böyle bir yöneltme, her çocuğun kendi duygu ve düşüncesini olduğu kadar, kişisel anlatım yeteneğini de ortaya koyar. Şu gerçeğin gözönünde tutulacağını umuyoruz: Bu yaştaki çocuklar, dilin edebi anlatım yollarını benimseyememişlerdir, anlatımlarında kullanamazlar. Onların anlatımını, kendi düzeylerinin anlatımıdır; kuşkusuz asıl bu yönüyle üzgün ve ilginçtir.

«Yazmaya Doğrudan Yaklaşım Yöntemi» üzerinde saptanan bu temel ilkelerle birlikte, öğrencilerin kendi yazma konularını bulmak için uygulanan yöneltme yolları ve yapılan etkinlikler de, üyelere filmde gösterilmiş ve dağıtılan raporda, örnek olarak açıklanmıştır. «Örnek olarak» diyoruz, çünkü yazmaya yöneltmenin yolları yalnız aşağıda açıklanmış bulunanlar olamaz, her öğretmen başka yollar da bulabilir.

ABC Alıştırma Defteri :

Bu defterin ne olduğunu ve nasıl kullanılacağını, öğretmen açıklar :

«ABC alıştırma defteri, sizin her konuda aklınıza geleni (düşünce, bilgi, anı, soru, şaka, fıkra...) yazacağınız, hoşunuza giden bir şiiri, ilginç bir haberi, fotoğrafı kesip yapıştıracağınız bir defter olacaktır. Bu sizin kırık not alma korkusu duymadan yazacağınız bir defter, yararlı yararsız diye seçmeden bilgi ve belge koyacağınız bir dosyadır. Bu defterin sahibi siz olduğunuz gibi, değerlendircisi de sizsiniz. Buna «Not defteri» de denebilir.

«Bu defter, sizin yazma ödevleriniz için seçeceğiniz konulara ve bu konularda yazacağınız düşünce, bilgi ve duygulara bir hazırlık yeri olacaktır. Ödev hazırlarken de bir kaynak görevi yapacaktır.

«Bu defteri nasıl düzenleyeceksiniz ve ondan nasıl yararlanacaksınız? Şimdi onu açıklayalım :

(A) Sizden herhangi bir konuda bir yazı yazmanız istendi. Dikkat ediniz: Yazının konusu verilmiyor, onu siz seçeceksiniz. Ama yazacak bir konu bulamıyorsunuz. Ne yapmanız gerekir?

«ABC alıştırma defterinizin birinci sayfasını açınız. Sayfanın sol yanına, yukardan aşağıya, alfabenin bütün harflerini, A dan Z'ye kadar yazınız. Şimdi bu harflerin yanına, yazı konusu olarak aklınıza gelen sözcükleri, soldan sağa not ediniz. Çarşıdaki günlük yaşamı anlatmayı düşünöyorsunuz; Ç harfi yanına «Çarşı» sözcüğünü yazınız. Yaptığınız bir gezintiyi mi hatırladınız; G harfi yanına «gezinti» deyiniz. Kitaplıkta ne yaptığınızı öykülemenin ilginç olacağını mı düşünöyorsunuz; K harfi yanına «kitaplık» sözcüğünü koyunuz. Yazdığınız bir sözcük, başka bir konuyu çağrıştırabilir; örnek olarak «kitaplık», size «okuma», «kitap bakımı» konularını düşöndürür, bunları da ilgili harf sırasına yazınız. Acele etmeyiniz, bütün harflerin sırasına bir ya da birkaç sözcük bulup koymaya çalışınız; sözcüklerin çok olması, size yazma konunuzu daha kolay seçmek olanağını verecektir.

«Her harfe gerektiği kadar sözcük yazdınız. Şimdi yazma konusu olarak size en kolay gelen, üzerinde bilginizin, yaşadığınız olayın, söyleyeceğiniz sözün en çok olduğu bir konuyu seçmeye çalışınız. Böyle bir konuyu bir türlü seçemezseniz, üzölmeyiniz; defterinizi bir arkadaşınızla birlikte gözden geçiriniz; arkadaşların birbirine ne büyük yardımı olduğunu bilörsiniz. Gene sonuç alamazsanız, defterinizi alıp bana geliniz. Yazabileceğimiz bir konu, elbette bulunur.

«Şimdi, defterin öbür sayfalarından her birinin başına, alfabenin harflerinden birini yazınız. Böylece defterin her sayfası, bir harfle başlayan konulara ayrılmış olur. Yazmak üzere seçtiğiniz konuyu, defterinizde ilgili sayfadaki harfin altına yazarsınız; örnek olarak, «çarşı», Ç harfi sayfasına yazılacaktır.

«Sonra sıra bu konuyu işlemeye gelir : Siz, belki çarşının caddesini betimleyeceksiniz hangi dükkânlar bulunduğunu yazacaksınız; orada sevdiğiniz, neşeli, garip bulduğunuz, başarılı, dürüst tanınmış insanları anlatacaksınız; çarşı ile ilgili anılarınızı öyküleyeceksiniz; çarşının kent içindeki önemini belirteceksiniz... Daha neler yazacağınız size kalmış bir şey... Bu ve benzeri şeyleri aklınıza geldikçe yazarsınız. Sonunda bu yazdıklarınızı bir ödev olarak birleştirirsiniz.»

Böyle bir sayfa düzenlemenin öğrenciyi kendi anılarını, izlenimlerini, bilgilerini, düşünce ve duygularını özgür olarak araştırmaya, çağrışımlarla zenginleştirmeye yönelteceği açıktır. Böylece, yazmaya en çok istekli ve hazır olduğu bir konu bulacaktır ve bunda da, kendisine empoze edilmiş bir konuya göre çok başarılı olacaktır.

B) ABC alıştırma defterini öğrenci yalnız kendisinden ödev istendiği zaman değil, sürekli olarak kullanılmalıdır. Konuların başlıkları olan birinci sayfayı, kendisinde doğan yazma isteğine ve ilgisine koşut olarak, zamanla zenginleştirebilir. Bu konulardan biri ya da birkaçı üzerinde bulunduğu bilgiyi, yazıyı, fotoğrafı ya da canlı bir kaynaktan aldığı bilgiyi, kendisinde doğan ve yazmaya değer bulunduğu duygu ve düşünceyi, ilk sayfadaki konu sözcüğünü defterin ilgili sayfasına alacak, yukarıda örnek olarak verildiği yolda yazacaktır. İşlenen bu konular zamanla birçok yönden zenginleşecektir. Bir gün öğretmene verilecek, olgun ödevler durumunu alabileceği gibi okul ya da kent gazetesinde yayımlanacak değer de özgün yazılar da olabilecektir.

Yazma Çalışmaları Örnekleri :

1. Öğretmen, öğrencilerini şöyle bir etkinliğe yöneltebilir :

«Sokakta, çarşıda işittiğiniz, okuduğunuz bazı sözler, yazılar dikkatinizi çekmiştir. Bunları bir ilanda, afişte, bir gazete başlığında görmüş, iki kişinin konuşmasından işitmiş olabilirsiniz. Örnek olarak bir film ilanında «Kahraman Çocuk», bir afişte «Malın en iyisini seçin», bir gazete başlığında «Son yağmurlar bereket getirdi» yazıları, bir kimsenin «Yardıma teşekkür ederim», bir polislin bir arabayı durdurup : «Hızlı sürüyorsun» sözleri gibi.

«Bu sözlerden, yazılardan kimisi sizi hiç ilgilendirmez; kimisi ise hayaller, duygular, anılar, düşünceler uyandırır. İşte bunlardan sizi bir yönden ilgilendireni seçip, bir kâğıdın baştarafına yazın. Bu sözün kimin için söylendiğini ya da söyleyen adamı gözünüz önünde canlandırmaya çalışın : Şimdi biriniz belki «korkusuz, atılgan bir çocuk, «biriniz» bir satıcı, biriniz değerbilir, ağırbaşlı bir insan, «biriniz de» bir çiftçi düşüneceksiniz. Her biriniz, kendi düşündüğünüz insanı betimleyiniz; başka deyişle, bu insanı giyişi, davranışı, konuşması ile gözünüz önünde canlandığı gibi anlatınız.

«Bu çalışmalarınız sonunda ortaya birçok insan tipleri çıkacaktır. Bu betimlemeleri kendi çalışma kümeleriniz içinde ayrı ayrı okuyunuz. Arkadaşlarınızın canlandırdıkları insan tiplerinde eksik olduğunuz yönleri söyleyip tamamlatınız.»

Bu türlü bir yazma çalışmasında amaç, öğrencileri, işittikleri sözlerle onlarda uyanan izlemleri anlatmaya yöneltmektir. Doğal olarak bir sözün her öğrencide uyandıracığı çağrışımlar ayrı ayrı olacaktır; bu da öğrencinin tasavurunu ve anlatımını özgün kılacaktır.

2. Bundan sonra ayrı bir yazma çalışmasına geçilebilir :

«Kendi çalışma kümenizde bulunan arkadaşlarınızın betimledikleri insanlardan dört tip seçiniz, (Üç ya da beş tip de seçebilirsiniz.) Bunlar örnek olarak satıcı, polis, öğretmen, subay, öğrenci olabilir. Şimdi, bu tipleri anlatmış olan arkadaşlarınız bir araya gelsinler ve ayrı bir çalışma kümesi kursunlar. Bu arkadaşlarınız, içinde bu tiplerin (insanların) yaşadığı bir öykü yazsınlar.»

Hollanda'daki çalışmalarda böyle bir öykü, kümedeki öğrencilerden her birine ayrı ayrı yazdırılmaktadır. Bu tür çalışma, yazma etkinliğinde daha ileri bir evre olarak düşünülebilir. Ortak olarak (grupça) bir öykü yazılması ise, hele burada olduğu gibi, tipleri öğrenciler tarafından ayrı ayrı yazılmış, sonra da küme içinde okunup tartışılmış ise, çok kolay ve zevkli olacaktır. (2).

Şimdi bu çalışmada öğrenciler insanları betimlemekte daha ileri bir evreye, bu tiplerin birlikte yaşayacakları, konuşacakları, sorunlarını çözümlenecekleri bir olayı düşünüp anlatmaya yöneltilmiş olmaktadır.

Sınıftaki yazma kümelerinin bu konudaki öyküleri, önce kendi çalışma kümeleri içinde, sonra sınıf karşısında okunur.

3. Öğrenciler, önce betimledikleri, sonra bir öykü içinde yaşadıkları insanlara benzeyen kimselerle birer «görüşme (mülakat)» yapmaya yönlenebilir :

«Yaşadığınız kentte, düşündüğünüz insanlara benzeyen kimler vardır Önce bu kimseyi belirleyiniz. Sonra ondan bir görüşme müsaadesi alınız. Kendisine soracağınız soruları hazırlayınız. Bu sorular, o kimsenin uğraşı, bilgisi, deneyleri... üzerinde düzenlenmiş olmalıdır; özel yaşamına, sırlarına, söylemek istemeyeceği konulara girmeyiniz. Yaptığınız görüşmeyi sonradan kısaca yazınız, kendi kümeniz içinde okuyunuz.»

Bu görüşmelerden birkaçı, sınıf karşısında da okunabilir. Öğrencilere, «Tasarladığınız insanlarla gerçek insanlar arasında gördüğün farklar nelerdir?» diye sorulabilir.

4. Artık öğrencilerimiz insanları, önce düşünerek, sonra onlarla konuşarak tanımış, bir öykü içinde yaşatmış durumdadırlar. Anlatım çalışmasının başka bir evresi olarak, bu tipleri hareketleriyle ve konuşmalarıyla canlandırmalarını isteyelim : Yazdıkları öykülere birer oyun (piyes) biçimi versinler.

«Bunu başarabilirler mi » diyacaksınız. Bir oyun yazmak, sonra da bunu oynamak, çocuklara verilmiş en büyük ödüldür. Bunda hayal etme, bu hayali gerçekleştirme, kendini başka bir insan yerine koyma, gibi çeşitli zevkler vardır. Gösterilen filmin en canlı bölümü, öykülerden çıkarılmış oyunların temsiliydi.

5. Yazılan ve canlandırılan oyun üzerinde, sınıfça yapılacak eleştirme ve değerlendirme konuşmaları da ayrı bir anlatım etkinliği ve eğitimi olur.

Yazma çalışmaları sırasında, gerek duyuldukça kitaplar, başka kaynaklar okunur. Öğrenci, yazma çalışması, başka deyişle ödevini hazırlama sırasında öğretmeni ile ilgi kurmaya yöneltilmelidir. Bu ilgi, onun karşılaştığı güçlüklerde yol gösterme, eksik bilgilerini tamamlama, okuyacakları kitapları belirleme gibi konularda öğrenciye yararlı olur. Böylece yazma, okuma ile de birleştirilir.

Yazma sırasında öğrencilere plan, paragraf, yazının kâğıda yerleştirilmesi ve başka kompozisyon kuralları üzerinde bilgiler de verilmelidir. Böylece bu bilgiler kuramsal olmaktan kurtarılır, uygulama içinde öğrenilerek benimsenmiş olur.

Hollanda'da, söz konusu olan anlatım eğitimi denemesiyle ilgili başlıca çalışma örnekleri bunlardır. Biz Türk eğitimcileri ve öğretmenleri, çocuklarımızı kendi izlenim ve düşüncelerini anlatmaya yöneltmek ilkesine bağlı kalarak, kendi yaşam koşullarımız içinde, yukarıda gösterilenlerden başka konular ve alanlar da bulabiliriz. Öğretmen arkadaşlarımızın bu yolda denemeler yapacaklarını ve sonuçlarını yayımlayarak bütün meslektaşlarımıza yararlı olacaklarını umarız.

1. Bu konferans, Hollanda'nın Veldhoven kentinde, 12-16 Aralık 1983 tarihleri arasında, içlerinde Türkiye'nin de bulunduğu dokuz Avrupa ülkesinin katılımıyla toplanmıştır. Konferansa ülkemizden Prof. Dr. Doğan Aksan, Anadili Eğitim Programı Uzmanı Sâti Erişen ve Eğitilmi Yazar Beşir Göğüş çağrılmıştır. Ülkemizin anadili eğitim durumunu, sorunlarını bildiren raporla, bu eğitimde kullanılan ders kitaplarını ve kaynak kitapları tanıtan bibliyografya, Beşir Göğüş tarafından hazırlanmıştır.

Bkz. a) «Öğretmen Dünyası» dergisi Şubat 1984, ayı : 50, «Uluslararası Eğitim Örgütü ve Konferansı»;

b) Aynı Dergi, Mayıs 1984, sayı : 53. «Ülkelerin Uluslararası Eğitim Örgütüne Verdikleri Raporlardan Seçmeler.»

2. Bkz. «Bireysel Öğretim ve Grup Çalışmaları», Ferdinand Mory Çeviren : Beşir Göğüş. 3. baskı. s. 309 «Ortak Roman» bölümü. İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1974.